

УДК 594.1, 594.3 (477.82)

Гураль Р.І., Гураль-Сверлова Н.В.

ПРІСНОВОДНІ І НАЗЕМНІ МОЛЮСКИ УРБАНІЗОВАНИХ БІОТОПІВ ЛУЦЬКА

*Станом на 2008 р. на території Луцька було достовірно зареєстровано 33 види прісноводних і 14 видів наземних молюсків, анований перелік яких наведено у статті. Вимагає додаткового підтвердження вказівка щодо присутності у р. Стир *Planorbis carinatus*. Отримані дані можуть бути використані для моніторингу антропогенних змін наземних і прісноводних малакокомплексів міста.*

Ключові слова: прісноводні молюски, наземні молюски, Луцьк, Волинська область, Україна.

Урбанізовані та субурбанізовані території придатні для існування багатьох автохтонних і адвентивних видів молюсків [5]. На заході України найдетальніше досліджені видовий склад та механізми формування наземних [4] і прісноводних [1] малакокомплексів Львова. Оpubліковані також відомості щодо якісного та кількісного складу угруповань прісноводних молюсків на території Луцька: у річках Стир і Сапалаївка та в меліоративних каналах Центрального парку культури та відпочинку імені Лесі Українки, досліджених влітку 2007 р. [10]. Через рік після проведення згаданих досліджень нами була використана можливість ознайомитися з конхологічними зборами на кафедрі зоології Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки (надалі в тексті – СНУ), а також провести власні спостереження на території Луцька. Це дозволило уточнити видовий склад не лише прісноводних, але й наземних молюсків міста.

Матеріал і методика досліджень

Наші дослідження на території м. Луцька проведені в червні 2008 р. У той самий час були опрацьовані конхологічні збори на кафедрі зоології СНУ. Загальний перелік місць збору наведено на рисунку. Крім самого Луцька (місця збору №№ 1-8), були враховані також знахідки прісноводних молюсків у його найближчих околицях – поблизу с. Полонка (місце збору № 9) і с. Зміїнець (місце збору № 10) Луцького р-ну Волинської обл.

До аналізу видового різноманіття прісноводних молюсків Луцька також залучені фондові матеріали Зоологічного музею Львівського національного університету імені Івана Франка [11] та окремі літературні дані [6-9].

Частина особисто зібраних конхологічних матеріалів зберігається в малакологічному фонді Державного природознавчого музею НАН України (надалі в тексті – ДПМ). Відповідні інвентарні номери вказано в тексті після характеристики окремих видів.

Автори статті висловлюють щире подяку співробітникам кафедри зоології СНУ, насамперед – д.б.н. К.Б. Сухомлін, за можливість опрацювання зібраних ними матеріалів і допомогу у проведенні досліджень на території Луцька.

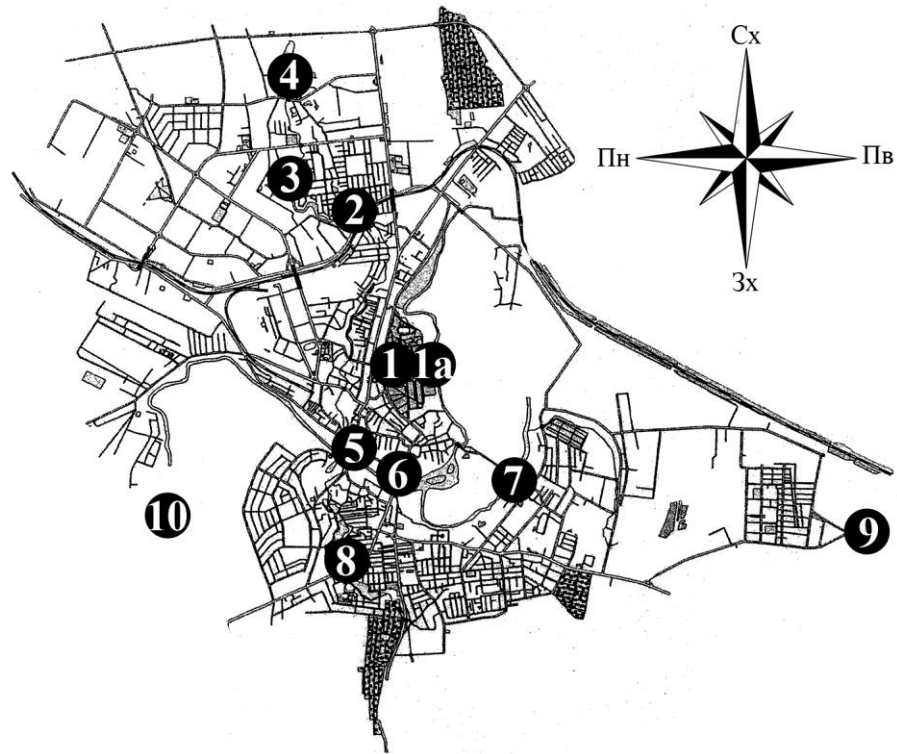

Рис. Місця збору моллюсків у Луцьку та його найближчих околицях: 1 – Центральний парк культури та відпочинку імені Лесі Українки, прісноводних моллюсків збирали в меліоративних каналах; 1а – намиви р. Стир на краю парку; 2 – заплава р. Сапалаївки поблизу вул. Карпенка-Карого; 3 – парк імені 900-річчя Луцька, р. Сапалаївка та став на ній; 4 – Теремнівські стави; 5 – вул. Набережна, рудеральна ділянка; 6 – берег р. Стир; 7 – р. Стир біля мосту на Гнідаву; 8 – Кічкарівка, стави на р. Омелянівка; 9 – р. Черногузка біля с. Полонка; 10 – р. Стир біля с. Зміїнець.

Результати досліджень

Враховуючи зібрані та/або опрацьовані особисто матеріали, а також літературні дані, станом на 2008 р. на території Луцька достовірно зареєстровано 33 види прісноводних і 14 видів наземних моллюсків, анований перелік яких наведено нижче. Крім того, В.І. Здуном в околицях Луцька була знайдена перлівниця клиноподібна *Unio tumidus* Philipsson, 1788 [11], яка може траплятися також у міських гідротопах.

Вказана для р. Стир катушка кільова *Planorbis carinatus* O.F. Müller, 1774 [10] часто згадується для України помилково, за цей вид приймають черепашки іншого представника того самого роду зі зміщенням до периферії обертів кілем [2]. Нами на території Луцька або у зборах на кафедрі зоології СНУ цей вид не виявлений.

Прісноводні молюски

Родина Neritidae

1) Лунка річкова *Theodoxus fluviatilis* (Linnaeus, 1758) – місце збору № 9. Зареєстрована в річках Стир та Черногузка.

Родина Viviparidae

2) Живородка річкова *Viviparus viviparus* (Linnaeus, 1758) – місця збору №№ 6, 9, 10. Регулярно трапляється у водоймах Луцька та околиць. ДПМ № G1113.

3) Живородка болотяна *Viviparus contectus* (Millet, 1813) – місця збору №№ 1, 3, 4. Звичайний вид у водоймах Луцька. ДПМ № G1116.

Родина Lithoglyphidae або Hydrobiidae

4) Літогліф звичайний *Lithoglyphus naticoides* (C. Pfeiffer, 1828) – місце збору № 6. Окремі знахідки у р. Стир. ДПМ № G1099.

Родина Bythiniidae

5) Бітінія щупальцева *Bithynia tentaculata* (Linnaeus, 1758) – місця збору №№ 1, 4, 6. Звичайний вид у водоймах Луцька. ДПМ № G1103.

6) Бітінія Ліча *Bithynia leachii* (Sheppard, 1832) нами на території Луцька не знайдена; за літературними [10] та колекційними [11] даними трапляється в р. Стир.

Родина Valvatidae

7) Затворка пласка *Valvata cristata* O.F. Müller, 1774 знайдена нами в заплаві р. Сапалаївка поблизу вул. Карпенка-Карого (місце збору № 2). ДПМ № G1096.

8) Затворка звичайна *Valvata piscinalis* (O.F. Müller, 1774) – місця збору №№ 1, 4, 7. Досить часто трапляється у водоймах Луцька.

9) Затворка великорота *Valvata macrostoma* Mörch, 1864 зареєстрована в Теремнівських ставах (місце збору № 4). Раніше цей вид згадували для України під назвою *Valvata pulchella* Studer, 1820.

Родина Acroloxidae

10) Чашечка озерна *Acroloxus lacustris* (Linnaeus, 1758) виявлена в Теремнівських ставах (місце збору № 4) та в р. Стир.

Родина Lymnaeidae

11) Ставковик звичайний *Lymnaea stagnalis* (Linnaeus, 1758) – місця збору №№ 1, 2-4, 6-9. Звичайний вид у водоймах Луцька, що відмічали й попередні дослідники [10]. ДПМ № G1110, G1117.

12) Ставковик вухоподібний *Lymnaea auricularia* (Linnaeus, 1758) знайдений у Теремнівських ставах (місце збору № 4), річках Стир і Сапалаївка.

13) Ставковик овальний *Lymnaea ovata* (Draparnaud, 1805) – місця збору №№ 1а-4, 6. Звичайний вид у водоймах Луцька. ДПМ № G1114.

14) Ставковик видовжений *Lymnaea peregra* (O.F. Müller, 1774) згадується для р. Стир [10]. Нами на території Луцька не відмічений.

15) Ставковик широкий *Lymnaea ampla* (Hartmann, 1821) – одна порожня черепашка знайдена нами на березі р. Стир (місце збору № 6). ДПМ № G1112.

16) Ставковик болотяний *Lymnaea palustris* (O.F. Müller, 1774) – місця збору №№ 1, 3.

Родина Physidae

17) Пухирчик джерельний *Physa fontinalis* (Linnaeus, 1758) – місця збору №№ 3, 9. Знайдений у річках Стир і Сапалаївка. ДПМ № G1108.

Родина Planorbidae

18) Котушка рогова *Planorbarius corneus* (Linnaeus, 1758) – місця збору №№ 1, 2, 3, 6–9. Масовий вид у водоймах Луцька. ДПМ № G1109, G1111.

19) Котушка облямована *Planorbis planorbis* (Linnaeus, 1758) – місця збору №№ 1, 7. ДПМ № G 1102.

20) Котушка загорнута *Anisus vortex* (Linnaeus, 1758) – місця збору №№ 1, 2. ДПМ № G1105.

21) Котушка семиобертна *Anisus septemgyratus* (Rossmässler, 1835) – місця збору №№ 1, 4, 7. Досить регулярно трапляється у водоймах Луцька. ДПМ № G1101.

22) Котушка скручена *Bathymphalus contortus* (Linnaeus, 1758) – місця збору №№ 1-3, 7. Регулярно трапляється у водоймах Луцька. ДПМ № G1097, G1107.

23) Котушка біла *Gyraulus albus* (O.F. Müller, 1774) – поодинокі особини знайдено в Центральному парку імені Лесі Українки (місце збору № 1). ДПМ № G1100.

24) Котушка гребінчаста *Armiger crista* (Linnaeus, 1758) зареєстрована в заплаві р. Стир поблизу вул. Карпенка-Карого (місце збору № 2). ДПМ № G1095.

25) Котушка приплюснута *Hippeutis complanatus* (Linnaeus, 1758) – окремі особини знайдено в Центральному парку імені Лесі Українки (місце збору № 1) та в заплаві р. Сапалаївки поблизу вул. Карпенка-Карого (місце збору № 2). ДПМ № G1098.

26) Котушка блискуча *Segmentina nitida* (O.F. Müller, 1774) – місця збору № 2, 7. Знайдена в річках Стир і Сапалаївка. ДПМ № G1104.

Родина Unionidae

27) Перлівниця звичайна *Unio pictorum* (Linnaeus, 1758) – місце збору № 1а. Трапляється в р. Стир.

28) Перлівниця овальна *Batavusiana crassa* (Philipsson, 1788) – одну мушлю знайдено на березі р. Стир (місце збору № 6). В Україні рідкісний вид, потребує охорони. ДПМ № B562.

29) Кулька рогова *Sphaerium corneum* (Linnaeus, 1758) – місця збору №№ 4, 7. Знайдена у р. Стир та Теремнівських ставах.

30) Кулька ядерна *Sphaerium nucleus* (Studer, 1820) – місця збору №№ 2, 7. Знайдена у стариці р. Стир та в заплаві р. Сапалаївка. ДПМ № B561.

31) Мускуліум болотяний *Musculium lacustre* (O.F. Müller, 1774) знайдений у ставку в парку імені 900-річчя Луцька (місце збору № 3).

32) Горошинка напівобрубана *Pisidium subtruncatum* Malm, 1855 знайдена у ставку в парку імені 900-річчя Луцька (місце збору № 3). ДПМ № B560.

33) Дрейсена річкова *Dreissena polymorpha* (Pallas, 1771) – місця збору №№ 1а, 4. Знайдена в Теремнівських ставах і в намівах р. Стир.

Наземні молюски

Родина Succineidae

1) Бурштинівка звичайна *Succinea putris* (Linnaeus, 1758) – місця збору №№ 1, 2, 5, 6. Один з фонових видів наземних молюсків Луцька. Утворює великі колонії у паркових біотопах, поблизу водойм тощо. У скверу біля Центрального парку імені Лесі Українки знайдена особина, уражена *Leucochloridium paradoxum* Carus, 1835 (http://www.pip-mollusca.org/page/phg/land/sp/Succinea_putris.php). ДПМ № 2561.

2) Бурштинівка (янтарка) Сарса *Oxyloma sarsii* (Esmark, 1886) – місця збору №№ 1а, 6. Декілька колоній цього амфібіонтного виду виявлено вздовж р. Стир. ДПМ №2559, 2560.

Родина Cochlicopidae

3) Агатівка звичайна *Cochlicopa lubrica* (O.F. Müller, 1774) – місце збору № 1 (порожні черепашки у ґрунті).

Родина Gastrodontidae

4) Равлик болотяний звичайний *Zonitoides nitidus* (O.F. Müller, 1774) – місце збору № 1 (порожні черепашки у ґрунті).

Родина Euconulidae

5) Равлик конічний звичайний *Euconulus fulvus* (O.F. Müller, 1774) – одну порожню черепашку знайдено на березі р. Сапалаївки (місце збору № 2). ДПМ № 2570.

Родина Arionidae

6) Представник комплексу *Arion subfuscus* s.l. знайдений у Центральному парку імені Лесі Українки (місце збору № 1) та на прилеглий до нього території. Очевидно, у Луцьку, аналогічно до інших рівнинних територій України [3], трапляється *Arion fuscus* (O.F. Müller, 1774).

Родина Agriolimacidae

7) Слизняк сітчастий *Deroceras reticulatum* (O.F. Müller, 1774). Колонію цього виду виявлено поблизу Центрального парку імені Лесі Українки (місце збору № 1).

Родина Bradybaenidae

8) Равлик чагарниковий *Fruticicola fruticum* (O.F. Müller, 1774) – місця збору №№ 1, 5, 6. Один з фонових видів наземних молюсків Луцька. Утворює великі колонії у паркових та інших міських біотопах.

Родина Hygromiidae

9) Равлик волохатий звичайний *Trochulus hispidus* (Linnaeus, 1758) – місця збору №№ 1, 5. Декілька колоній виявлено у паркових та інших міських біотопах вздовж р. Стир. ДПМ № 2562, 2563, 2566.

10) Равлик степовий звичайний *Xerolenta obvia* (Menke, 1828), синонім *Helicella candicans* (L.Pfeiffer, 1841) – одну порожню черепашку зібрано в Центральному парку імені Лесі Українки (місце збору № 1).

11) Равлик волохатий іржавий *Pseudotrachia rubiginosa* (A.Schmidt, 1853) – місце збору № 1. ДПМ № 2564.

Родина Helicidae

12) Цепея австрійська *Cepaea vindobonensis* (Férussac, 1821) – місця збору №№ 1, 2. ДПМ № 2782.

13) Равлик великий жовтуватий *Helix lutescens* Rossmässler, 1837 – місця збору №№ 1, 5, 6. Один з фонових видів наземних молюсків Луцька. ДПМ № 2288, 2289 (збори 2005 р., передані до музею К.М. Сухомлін).

14) Равлик виноградний *Helix pomatia* Linnaeus, 1758 – місце збору № 1. Утворює великі колонії в окремих міських біотопах Луцька. На досліджених нами ділянках траплявся рідше, ніж попередній вид.

Висновки

Узагальнення результатів власних зборів, наявних колекційних матеріалів і літературних даних дозволило скласти перелік видів молюсків, зареєстрованих у Луцьку станом на 2008 рік. Він може стати основою для моніторингу подальших антропогенних змін прісноводних і наземних малакокомплексів дослідженої території.

1. Гураль Р.І. Созологічна оцінка прісноводних малакокомплексів Львова та околиць // Наук. зап. Держ. природозн. музею. – 2014. – Вип. 30. – С. 113-120.
2. Гураль-Сверлова Н.В., Гураль Р.І. Прісноводні моллюски родів *Planorbarius* і *Planorbis* (Gastropoda, Pulmonata, Planorbidae) у малакологічному фонді Державного природознавчого музею // Наук. зап. Держ. природозн. музею. – Львів, 2009. – Вип. 25. – С. 13-24.
3. Гураль-Сверлова Н.В., Гураль Р.І. Слизни из комплекса *Arion subfuscus* (Arionidae) на равнинной территории Украины // Ruthenica. – 2015. – Т. 25, № 3. – С. 99-102.
4. Сверлова Н.В. Матеріали до моніторингу наземної малакофауни (Gastropoda, Pulmonata) м. Львова та його околиць // Наук. зап. Держ. природозн. музею. – Львів, 2003. – Т. 18. – С. 127-134.
5. Сверлова Н.В., Хлус Л.Н., Крамаренко С.С. и др. Фауна, экология и внутривидовая изменчивость наземных моллюсков в урбанизированной среде. – Львов, 2006. – 226 с.
6. Стадниченко А.П. Множественные инвазии пресноводных моллюсков партенитами и личинками трематод // Вестн. зоол. – 1976. – № 5. – С. 47-55.
7. Стадниченко А.П. О характере и направлении взаимодействия популяций трематод в паразитоценозах пресноводных моллюсков / Житомир. гос. пед. ин-т. – Житомир, 1987. – 7 с. – Деп. в УкрНИНТИ 05.01.1987 г., № 157 – Ук-87.
8. Стадниченко А.П. Прудовикообразные (пузырчиковые, витушковы, катушковы). – К.: Наук. думка, 1990. – 292 с. – (Фауна Украины. Т. 29. Моллюски. Вып. 4).
9. Стадниченко А.П. Лутнаеідае и Асролохідае України: методи збору и изучения, біологія, екологія, полезное и вредное значение. – Житомир: Рута, 2006. – 168 с.
10. Шевчук О.А., Сухомлін К.Б. Фауністичні комплекси прісноводних моллюсків у межах м. Луцьк // Наук. вісн. Волин. нац. ун-ту. Серія Біол. науки. – 2008. – № 3. – С. 169-172.
11. Шидловський І.В., Гураль Р.І., Романова Х.Й. Каталог колекції прісноводних моллюсків проф. В.І. Здуна у фондах Зоологічного музею ЛНУ ім. І.Франка. – Львів: Видавн. центр ЛНУ ім. І.Франка, 2008. – 58 с.

Державний природознавчий музей НАН України, Львів
e-mail: gural@smnh.org

Гураль Р.І., Гураль-Сверлова Н.В.

Пресноводные и наземные моллюски урбанизированных биотопов Луцка

По состоянию на 2008 год на территории Луцка достоверно зарегистрированы 33 вида пресноводных и 14 видов наземных моллюсков, аннотированный перечень которых приводится в статье. Требуется дополнительное подтверждение указания на присутствие в р. Стирь *Planorbis carinatus*. Полученные данные могут быть использованы для мониторинга антропогенных изменений наземных и пресноводных малакокомплексов города.

Ключевые слова: пресноводные моллюски, наземные моллюски, Луцк, Волынская область, Украина.

Gural R.I., Gural-Sverlova N.V.

Freshwater and land molluscs of urban biotopes in Lutsk

As of 2008, 33 species of freshwater and 14 species of land molluscs were authentically registered for the territory of Lutsk City, an annotated list of which is given in the article. It is necessary to confirm in addition the presence of *Planorbis carinatus* in the Styr River. The data obtained can be used to monitoring of the anthropogenic changes in the land and freshwater malacocomplexes of the city.

Key words: freshwater molluscs, land molluscs, Lutsk, Volyn Region, Ukraine.